ASPI | Afarand Scholarly Publishing Institute; Turkey
ISSN: 2538-4384; Geographical Research. 2025;40(1):31-40. 10.58209/geores.40.1.31

Indicators Influencing Sustainable Tourism Development

ARTICLE INFO

Article Type
Original Research

Authors
Gol Mohammadi M.[1] *MA*
Karkeh Abadi Z.[2]* *PhD*
Kamyabi S.[1] *PhD*

How to cite this article
Gol Mohammadi M, Karkeh Abadi Z, Kamyabi S. Indicators Influencing Sustainable Tourism Development. Geographical Research. 2025;40(1):31-40.

[1]Department of Geography and Urban Planning, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran
[2]Department of Geography, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran

***Correspondence**
Address: Islamic Azad University, Semnan Branch. 5 km Semnan-Damghan Road, Semnan, Iran. Postal Code: 37111-35131
Phone: +98 (23) 31656565
z.karkehabadi@yahoo.com

Article History
Received: November 6, 2024
Accepted: December 13, 2024
ePublished: January 21, 2025

ABSTRACT

Aims Sarakhs County, one of the cities in Khorasan Razavi Province, has the potential to become a significant tourism hub in the country. However, due to various reasons, optimal and sustainable use of these opportunities has not yet been achieved. The main objective of this research is to elucidate the indicators affecting sustainable tourism development in Sarakhs County.

Methodology This study, aimed at practical applications, employed a descriptive-analytical method and was conducted in 2024 in Sarakhs County. The statistical population includeed experts, government officials, and local residents. Data was collected using a questionnaire consisting of two sections: Demographic information and sustainable tourism indicators. The indicators were validated through a literature review, consultation with specialists, and the Delphi method, and categorized into various environmental, economic, cultural, social, and managerial dimensions. Data was analyzed using t-tests and regression analysis with SPSS 25 software.

Findings Regarding the environmental indicators, experts placed greater importance on the protection of natural resources, waste management, and air quality, as reflected in their high scores. In economic indicators, differences in perspectives were evident in areas such as job creation and income growth, with experts and investors emphasizing the need for improved infrastructure and equitable income distribution. In the cultural and social domains, the preservation of local culture and enhancement of cultural identity were considered important by experts, while local residents required greater awareness. In the managerial sector, indicators such as sustainable planning, government support, and infrastructure improvement held high significance for experts, indicating the need for long-term policies to achieve sustainable tourism development.

Conclusion Sustainable tourism development in Sarakhs County is primarily influenced by managerial indicators, particularly sustainable planning and government support. Additionally, the protection of natural resources and the strengthening of economic and cultural infrastructures play a decisive role in achieving sustainable tourism.

Keywords Tourism Development; Sustainable Tourism; Tourism; Sarakhs County

CITATION LINKS

[Aitieva *et al.*, 2022] Destination image of Kyrgyzstan: A ...; [Asgari *et al.*, 2022] Increasing environmental resilience through codification of cultural-sotial tourism strategies, to obtain ...; [Badkoo *et al.*, 2021] Investigating the management performance of tourism complexes with an emphasis on social-cultural ...; [Buhalis *et al.*, 2023] Tourism 2030 and the contribution to the sustainable development ...; [Butler, 1980] The concept of a tourist area cycle of evolution: ...; [Dorcas, 2008] Tourism as a means of income generation for ...; [Fadhile, 2024] Tourism infrastructure development and its impact on local economic growth ...; [Fanell & Butle, 2003] A human ecological approach ...; [Farhadikhah *et al.*, 2022] Analyzing the competitiveness of Iranian metropolises from the point of view ...; [Fekrizad & Vosoughi, 2016] Prioritization of appropriate areas for developing ecotourism in Talesh ...; [Gholami & Sadat Kasaee, 2021] A criminological approach to the challenges of the neoliberal political-economic ...; [González-García *et al.*, 2022] Residents' perception of the impact of ...; [Haghighi Kafash *et al.*, 2019] Explaining the pattern and presenting strategic ...; [Hendrati *et al.*, 2024] Strategy for developing planning for post-Covid-19 SME ...; [Imani *et al.*, 2024] Identifying and explaining the driving and inhibiting factors in development of ...; [Juniarmi, 2024] Public-private partnerships in sustainable tourism development ...; [Khajehnabi *et al.*, 2021] Analysis of social, cultural, economic, environmental and institutional structures in the growth and ...; [Krozer *et al.*, 2007] Income generation from tourism in ...; [Lotfi Khachaki *et al.*, 2022] Survival strategies of poor ...; [Matarazzo *et al.*, 2022] Environmental sustainability indicators ...; [Mohammadi Najafabadi *et al.*, 2021] Identifying and prioritizing solutions for the development of human resources ...; [Mowforth & Munt, 2015] Tourism and sustainability: Development, globalisation ...; [Pour Ahmad *et al.*, 2016] Evaluation of sustainable tourism development indicators ...; [Ratnasari *et al.*, 2022] Sustainable medical tourism: Investigating ...; [Sangnian *et al.*, 2021] relationship between environmental values, attitudes and ethics with ...; [Taheri *et al.*, 2021] Three plausible stories of the future of Isfahan ...; [Tahiri & Kovaci, 2017] The theory of sustainable ...; [Zaheri & Rezvani, 2022] Environmental impact assessment of Chitgar park for ...; [Ziaeeian & Asadi Ardakani, 2021] A framework for leveling good governance factors in the sustainable development ...;

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار

محمد گل‌محمدی MA
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران
زینب کرکه‌آبادی* PhD
گروه جغرافیا، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران
سعید کامیابی PhD
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

چکیده

اهداف: شهرستان سرخس از استان خراسان رضوی می‌تواند به یکی از قطب‌های مهم گردشگری کشور مطرح شود اما تاکنون به دلایل متعدد، استفاده بهینه و پایدار از این فرصت‌ها نشده است. هدف اصلی این پژوهش تبیین شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار شهرستان سرخس است.

روش‌شناسی: این پژوهش با هدف کاربردی و روش توصیفی تحلیلی در سال ۱۴۰۳ در شهرستان سرخس به انجام رسید. جامعه آماری شامل کارشناسان، مدیران دولتی و ساکنین محلی بوده و برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه‌ای با دو بخش جمعیت‌شناختی و شاخص‌های گردشگری پایدار استفاده شد. شاخص‌ها از طریق بررسی ادبیات، مشاوره با متخصصان و استفاده از روش دلفی تایید و به ابعاد مختلف زیست‌محیطی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی طبقه‌بندی شد. داده‌ها با استفاده از آزمون تی و تحلیل رگرسیون از طریق نرم‌افزار SPSS 25 تحلیل شد.

یافته‌ها: در شاخص‌های زیست‌محیطی، کارشناسان اهمیت بیشتری به حفاظت از منابع طبیعی، مدیریت پسماند، و کیفیت هوا دادند، که این امر در نمرات بالای آنان منعکس شد. در شاخص‌های اقتصادی، تفاوت دیدگاه‌ها در شاخص‌هایی چون ایجاد اشتغال و رشد درآمد مشهود بود و کارشناسان و سرمایه‌گذاران بر ضرورت بهبود زیرساخت‌ها و توزیع عادلانه درآمد تاکید بیشتری داشتند. در حوزه فرهنگی و اجتماعی، حفظ فرهنگ بومی و ارتقای هویت فرهنگی از نظر کارشناسان مهم تلقی شد، در حالی که ساکنین محلی نیاز به آگاهی‌بخشی بیشتر داشتند. در بخش مدیریتی نیز، شاخص‌هایی چون برنامه‌ریزی پایدار، حمایت دولتی و بهبود زیرساخت‌ها به‌ویژه برای کارشناسان اهمیت بالایی داشتند که نشان‌دهنده نیاز به سیاست‌گذاری‌های بلندمدت برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری بود.

نتیجه‌گیری: توسعه گردشگری پایدار در شهرستان سرخس بیش از همه تحت تاثیر شاخص‌های مدیریتی، به‌ویژه برنامه‌ریزی پایدار و حمایت دولت قرار دارد. همچنین، حفاظت از منابع طبیعی و تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق گردشگری پایدار دارند.

کلیدواژگان: توسعه گردشگری، گردشگری پایدار، گردشگری، شهرستان سرخس

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۲۳
*نویسنده مسئول: z.karkehabadi@yahoo.com

مقدمه

در قرن بیست و یک موضوع صنعت گردشگری، به مثابه یکی از نیروهای شکل‌دهنده جهان امروز، به ابزاری اصلی برای ارتقای کیفیت زندگی تبدیل شده است [Taheri *et al.*, 2021]. لذا گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه به‌ویژه در زمان‌ها و مکان‌هایی که سایر بخش‌های اقتصادی یک کشور رو به زوال گذاشته‌اند، مطرح می‌شود به طوری که می‌تواند به منزله یک فعالیت اقتصادی جایگزین نیز در اقتصادهای محدود و یا تک محصولی، روند پیشرفت و توسعه را با تنوع‌بخشی به اقتصاد ملّی تسریع نماید [Gholami & Sadat Kasaee, 2021]. گردشگری به عنوان یک صنعت جایگزین در حال حاضر در ردیف سومین اقتصاد پویا در دنیا شناخته می‌شود. از سویی جغرافیا رابطه بین انسان و محیط است که تعادل بین این دو، سبب پایداری محیط خواهد شد [Haghighi Kafash *et al.*, 2019]. گردشگری در چارچوب الگوی فضایی خاصی عمل می‌کند که یکی از این موارد، گردشگری پایدار است به گونه‌ای که گردشگری به عنوان یکی از الگوهای فضایی صنایع کلیدی برای توسعه و یک منبع عمده درآمد، اشتغال و ایجاد ثروت به‌ویژه در کشورهای کمتر توسعه‌یافته شناخته شده است [Farhadikhah *et al.*, 2022].

توسعه پایدار گردشگری فرآیندی است که با بهبود کیفیت زندگی میزبانان، تامین تقاضای بازدیدکنندگان و به همان نسبت حفاظت منابع محیطی طبیعی و انسانی در ارتباط است. برخی نویسندگان، گردشگری پایدار را به عنوان رویکردی که مستلزم عملکردی برای حیات و کیفیت بلندمدت منابع طبیعی و انسانی است تعریف می‌کنند [Buhalis *et al.*, 2023]. *باتلر* یکی از منتقدین گردشگری پایدار این عبارت را به این شکل تعریف می‌کند: شکلی از گردشگری که می‌تواند پایداری خود را در یک ناحیه برای یک مدت یا بازه طولانی حفظ کند. او این تعریف را با یکی از تعاریف توسعه پایدار در بافت زمینه گردشگری تلفیق کرده و عبارت ذیل را ارایه می‌کند: شکلی از گردشگری که در یک ناحیه (اجتماع، محیط) به شکلی و به میزانی توسعه یافته و حفظ شده است که برای مدتی نامحدود باقی و بادوام می‌ماند و محیطی (انسانی و فیزیکی) که در آن قرار گرفته را تغییر نمی‌دهد یا از بین نمی‌برد به شکلی که مانع توسعه موفق سایر فعالیت‌ها و فرآیندها گردد [Aitieva *et al.*, 2022; Butler, 1980].

صنعت گردشگری اغلب به عنوان بزرگ‌ترین صنعت جهان، ابزاری برای دستیابی به توسعه پایدار است، که نتایج فرصت‌های اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی-فرهنگی را برای بسیاری از جوامع محلی ارایه می‌کند [Zaheri & Rezvani, 2022]. سیاست توسعه پایدار گردشگری امروزه یک رویکرد عمومی است که از طریق دولت‌ها مورد توجه قرار گرفته است تا گردشگری، از لحاظ بوم‌شناسی در طولانی مدت، قابل قبول و از لحاظ مالی خودکفا و از نظر دیدگاه‌های اجتماعی و اخلاقی، برای جوامع محلی مفید و نویدبخش باشد [Khajehnabi *et al.*, 2021]. اما با وجود مزایای فراوانی که می‌توان برای گردشگری قایل شد، اگر برنامه‌ریزی صحیحی در این زمینه انجام نشود، توسعه گردشگری تاثیرات منفی زیست‌محیطی، فرهنگی اجتماعی و اقتصادی را به وجود خواهد آورد و در این صورت نه به عنوان فعالیتی پرسود و منفعت، بلکه به عنوان فعالیتی زیان‌آور و نامطلوب مطرح خواهد شد [Asgari *et al.*, 2022]. گردشگری در مقایسه با دیگر بخش‌های اقتصادی مزایای بسیاری

دارد که آن را به یک ابزار موثر برای ازبین‌بردن فقر نیز تبدیل نموده است و سبب توسعه اقتصادی جامعه محلی، تامین رفاه، بهبود زیرساخت‌ها، تامین تجارب کیفی برای جامعه میزبان و در کل بهبود کیفیت زندگی آنان می‌شود [Mohammadi Najafabadi *et al.*, 2021]. اگر به تغییر مورفولوژی شهر نیز بنگریم به اهمیت تمرکز بر گردشگری به عنوان رویکردی رو به رشد در جهت تامین منابع درآمد پایدار شهرها دست خواهیم یافت [Badkoo & Siani, 2021]. در بسیاری از شهرهای کشور نقش اقتصادی شهرها متاثر از صنایع کشاورزی و دامداری بوده که با اُفت قابل توجه این بخش و کاهش برخی از منابع زمینی، مهاجرت روستاییان، افزایش جمعیت شهرنشینی، توسعه حاشیه‌نشینی، کاهش منابع زیست‌محیطی، مخاطرات فراوان و آلودگی‌های متعدد و غیره اهمیت توجه به گردشگری به عنوان صنعت بی‌ضرر (برای محیط زیست) و پویا را دوچندان می‌نماید [Sangnian *et al.*, 2021]. یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها در جوامع شهری کوچک و روستایی‌کشور، کسب درآمد است. بنابراین هرچه اقتصاد روستا متنوع‌تر باشد، بهره‌گیری از قابلیت‌ها زمینه ایجاد فرصت‌های بیشتر در جهت دسترسی بیشتر فقرای روستایی به استانداردهای زندگی فراهم می‌شود [Lotfi Khachaki *et al.*, 2022]. با نگاهی اجمالی به شهرهای برتر گردشگری مشخص می‌شود که اغلب این شهرها مکان‌هایی پایدار برای زندگی شهروندان هستند. در واقع توسعه پایدار گردشگری در جهت رابطه بهتر انسان و محیط و روابط فضایی متعادل و منطقی بین اجزای محیط عمل می‌کند [Fekrizad & Vosoughi, 2016]. از سوی دیگر، رشد صنعت گردشگری در چنین شهرهایی خود عاملی برای حرکت در چارچوب توسعه پایدار شهری به شمار می‌آید [Ziaeeian & Asadi Ardakani, 2021]. بی‌تردید بسیاری از کشورهای جهان در رقابت نزدیک به دنبال کسب منابع و مزایای بیشتر اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در کشورهای متبوع خود هستند. بنابراین، در سیاست‌ها و برنامه‌های کشورشان، به گردشگری به عنوان ابزاری موثر در ادامه روند توسعه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی توجهی خاص مبذول می‌کنند شرایط موجود کشور ایران یا پشتوانه تاریخی آن، نشان می‌دهد که گردشگری می‌تواند بستر مناسبی برای توسعه پایدار باشد و به عنوان یکی از پیش‌شرط‌های برنامه‌ریزی پایدار مطرح باشد [Imani *et al.*, 2024].

گردشگری پایدار، نیازمند جلوگیری از تخریب و انحطاط سیستم‌های اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی جامعه میزبان است و ساکنان بومی باید از آن منافعی را کسب کنند. به منظور تحقق موفقیت‌آمیز گردشگری پایدار، این پارادایم مسلتزم ترکیب چشم‌انداز سیاست، برنامه‌ریزی، مدیریت و فرآیندهای یادگیری اجتماعی است. تقریباً تمام تعاریف دارای اشتراکاتی هستند و به طور کلی تعاریف گردشگری پایدار بر ویژگی‌های مهم زیر تاکید دارند [Ratnasari *et al.*, 2022]: ۱) کیفیت: گردشگری پایدار، به دنبال فراهم‌کردن تجربه‌ای با کیفیت برای بازدیدکنندگان است، در حالی که کیفیت زندگی جامعه میزبان را ارتقا می‌بخشد و کیفیت محیط زیست را حفظ می‌کند. ۲) استمرار: گردشگری پایدار، استمرار منابع طبیعی و تداوم فرهنگ جامعه میزبان را به همراه تجارب رضایت‌بخش برای بازدیدکنندگان، تضمین می‌کند. ۳) تعادل: گردشگری پایدار، نیازهای صنعت گردشگری، حامیان محیط زیست و اجتماعات محلی را متوازن می‌کند.

تبیین شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار نیازمند درک عمیقی از روابط متقابل بین ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است. گردشگری پایدار به معنای یافتن تعادلی میان بهره‌برداری از منابع طبیعی، حفاظت از میراث فرهنگی و تامین منافع اقتصادی برای جوامع محلی است. از دیدگاه نظری، این تعادل با استفاده از چارچوب‌هایی مانند نظریه توسعه پایدار و مدل‌های یکپارچه پایداری قابل تبیین است [Tahiri & Kovaci, 2017]. از منظر اقتصادی، توسعه گردشگری پایدار باید بر ایجاد ارزش‌های بلندمدت برای جوامع تمرکز داشته باشد. شاخص‌هایی نظیر ایجاد اشتغال پایدار، حمایت از کسب و کارهای محلی و جذب سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های سازگار با محیط زیست از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. نظریه‌های اقتصادی، از جمله "اقتصاد سبز"، تاکید دارند که رشد اقتصادی بدون آسیب به منابع طبیعی و محیط زیست می‌تواند تضمین‌کننده پایداری باشد. این امر به‌ویژه در مناطقی مانند شهرستان سرخس، با منابع طبیعی ارزشمند، ضروری است [Fanell & Butler, 2003].

در بُعد اجتماعی، شاخص‌هایی مانند مشارکت جامعه محلی، حفظ فرهنگ و سنت‌ها و ارتقای کیفیت زندگی نقش حیاتی دارند. نظریه مشارکت جامعه بر لزوم دخیل‌کردن جوامع محلی در برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری تاکید می‌کند. در سرخس، جوامع محلی باید به عنوان ذی‌نفعان اصلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری حضور داشته باشند. این مشارکت نه‌تنها احساس مالکیت و حمایت از طرح‌ها را افزایش می‌دهد، بلکه از بروز تعارضات احتمالی نیز جلوگیری می‌کند [Tahiri & Kovaci, 2017].

در بُعد زیست‌محیطی، حفاظت از منابع طبیعی و کاهش اثرات منفی گردشگری بر محیط زیست باید در اولویت باشد. نظریه "تعادل اکولوژیک" بر اهمیت مدیریت پایدار منابع، از جمله آب، انرژی و تنوع زیستی تاکید دارد. در شهرستان سرخس، این امر به معنای اجرای پروژه‌هایی است که استفاده بهینه از منابع را تضمین کرده و از تخریب اکوسیستم‌های حساس جلوگیری می‌کنند. شاخص‌هایی نظیر مدیریت پسماند، کاهش رد پای کربن و توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر می‌توانند نقشی کلیدی در این زمینه ایفا کنند.

رویکردهای ترکیبی، نظیر مدل سه پایه پایداری نشان می‌دهند که موفقیت در توسعه گردشگری پایدار مستلزم هماهنگی میان ابعاد مختلف است. این مدل تاکید دارد که پیشرفت در یک بُعد، نباید به هزینه سایر ابعاد تمام شود. برای مثال، در سرخس، جذب سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی باید همسو با ملاحظات زیست‌محیطی و اجتماعی باشد [Matarazzo *et al.*, 2022].

شهرستان سرخس یکی از شهرهای مهم استان خراسان رضوی در شمال شرقی‌ترین نقطه کشور واقع شده و به نوعی مهم‌ترین نقطه بزرگراه ابریشم که محل اتصال شرق به غرب و شمال به جنوب است و با توجه به سابقه تاریخی و قدمت زیاد این شهرستان و همچنین به دلیل پتانسیل‌های طبیعت‌گردی می‌تواند به یکی از قطب‌های مهم گردشگری کشور مطرح شود اما تاکنون به دلایل متعدد، استفاده بهینه و پایدار از این فرصت‌ها نشده است. با توجه به بارزبودن مشکل اشتغال در این شهرستان و منطقه و همچنین قرارگرفتن در نقطه صفر مرزی، نیاز به شناخت و معرفی دقیق‌تر مناطق گردشگری این شهرستان و توجه به مجموعه‌ای از شاخص‌های زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و مدیریتی در راستای توسعه گردشگری پایدار وجود دارد. درک و ارزیابی این شاخص‌ها می‌تواند به توسعه راهبردهای موثر برای گردشگری پایدار کمک کند. برای دستیابی به این هدف، ضروری است که سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی با درنظرگرفتن نیازهای جامعه محلی و در عین حال رعایت اصول توسعه پایدار طراحی و پیاده‌سازی شوند. در این راستا، تفاوت‌های دیدگاه‌های کارشناسان و ساکنین محلی در توسعه گردشگری پایدار شهرستان سرخس اهمیت زیادی دارد، زیرا می‌تواند به شناسایی نیازها و اولویت‌های هر دو گروه کمک کند و به این ترتیب سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای را موثرتر کند. تفاوت‌های این دیدگاه‌ها می‌تواند راه‌گشای طراحی استراتژی‌هایی باشد که همزمان به منافع اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی توجه دارند و باعث جذب حمایت بیشتر ساکنین محلی می‌شود. همچنین این تحلیل می‌تواند چالش‌های اجرایی پروژه‌های گردشگری را پیش‌بینی کرده و راهکارهای مناسب برای حل آنها ارایه دهد. در نهایت، توجه به این تفاوت‌ها به حفظ هویت فرهنگی و منابع طبیعی منطقه کمک کرده و موجب موفقیت بیشتر پروژه‌های توسعه گردشگری پایدار می‌شود. از این رو هدف این پژوهش شناخت شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار شهرستان سرخس بود.

روش‌شناسی

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی بود. پژوهش حاضر با تمرکز بر عوامل و شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار شهرستان سرخس در سال ۱۴۰۳ به انجام رسید. شهر سرخس یکی از شهرهای خراسان رضوی و از قدیمی‌ترین شهرهای کشور دارای سابقه ۵۰۰۰ سال قبل از میلاد است. این شهر در گوشه شمال شرقی ایران، در مجاورت و مرز ترکمنستان، تقریباً بین دو نصف‌النهار ۳۰ تا ۶۰ و ۱۵ تا ۶۱ درجه شرقی و بین دو مدار ۳۶ و ۳۶ تا ۴۰ درجه شمالی قرار گرفته است (شکل ۱). این شهر در پایین‌ترین دشت خراسان در ارتفاع ۳۰۰متری از سطح دریا قرار دارد. به علت داشتن آب و هوای مناسب، زمین‌های مستعد کشاورزی و از همه مهم‌تر به عنوان منطقه عبوری استراتژیک در مسیر کهن ابریشم همواره مورد توجه بوده است. در این راستا در این بخش از پژوهش به شناخت منابع و پتانسیل‌های گردشگری شهر سرخس و حومه آن و تاثیر آن در ارتقای درآمد پایدار شهرداری پرداخته می‌شود. جاذبه‌های گردشگری شهر سرخس تاریخی، فرهنگی، انسان ساخت طبیعی هستند.

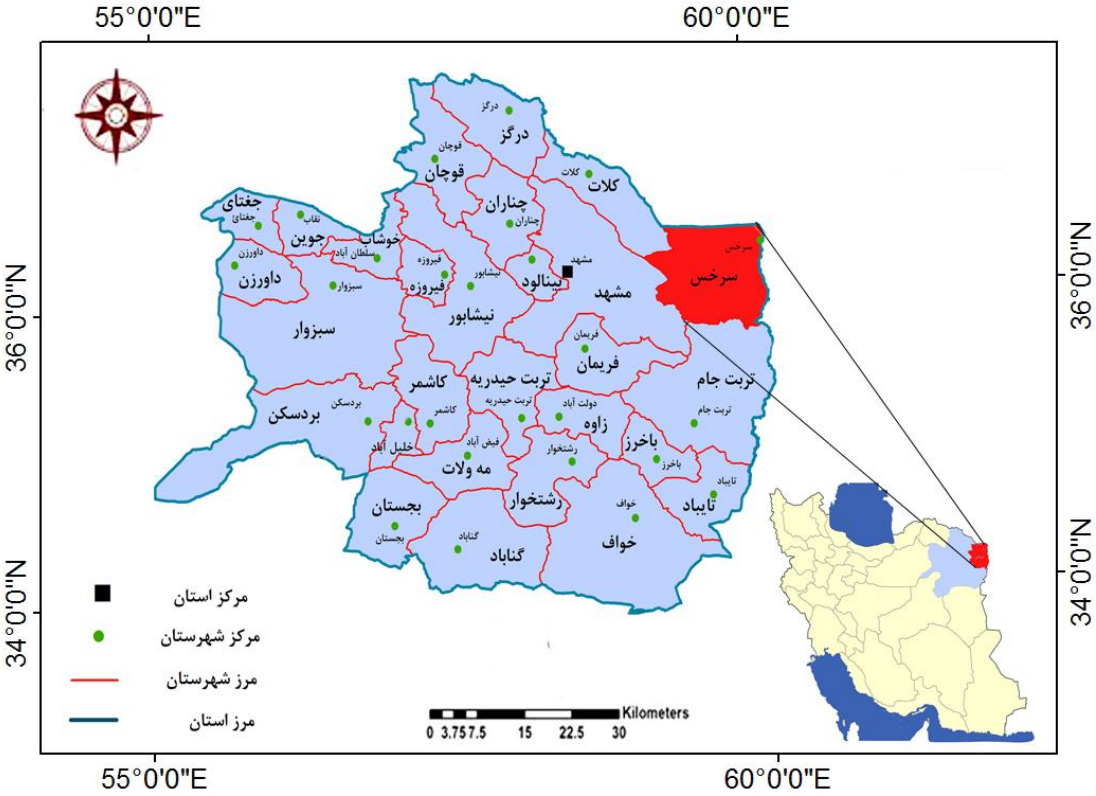

شکل ۱) موقعیت شهر سرخس

جامعه آماری این پژوهش شامل کارشناسان و صاحب‌نظران گردشگری، مدیران دولتی مرتبط با حوزه گردشگری و ساکنین محلی در شهرستان سرخس بود. همچنین، در این مطالعه از نظرات بازدیدکنندگان از جاذبه‌های گردشگری منطقه نیز بهره گرفته شد. طبق آخرین آمارهای موجود، جمعیت شهرستان سرخس حدود ۹۰ هزار نفر برآورد شده است. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. با توجه به محدودبودن تعداد کارشناسان و متخصصان گردشگری شهرستان سرخس، کل این گروه (۴۰ نفر) به صورت سرشماری وارد مطالعه شدند. در مورد ساکنین محلی، تعداد ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران و سطح اطمینان ۹۵٪ انتخاب شدند.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسش‌نامه بود. پرسش‌نامه طراحی‌شده شامل دو بخش است:

بخش اول شامل اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان (مانند سن، جنسیت، سطح تحصیلات و تجربه در زمینه گردشگری). بخش دوم شامل ۳۰ سوال در خصوص شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار (مانند شاخص‌های زیست‌محیطی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی).

برای شناسایی و استخراج شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها برای توسعه گردشگری پایدار در شهرستان سرخس، مراحل زیر طی شده است:

ابتدا، مقالات، کتب و گزارش‌های مرتبط با گردشگری پایدار و شاخص‌های توسعه آن مورد بررسی قرار گرفت. در این مرحله، مطالعات و پژوهش‌های ملّی و بین‌المللی که به بررسی عوامل موثر بر توسعه پایدار گردشگری پرداخته بودند، مرور شد. از جمله منابعی که مورد توجه قرار گرفتند پژوهش‌های سازمان جهانی گردشگری و مدل‌های مختلف توسعه پایدار بودند. در مرحله بعد، از نظرات کارشناسان و متخصصان حوزه گردشگری (شامل اساتید دانشگاه، محققان و مدیران دولتی مرتبط با گردشگری) استفاده شد. برای این منظور، مصاحبه‌های عمیق با این افراد انجام شد تا نظرات آنها درباره مهم‌ترین شاخص‌ها و زیرشاخص‌های موثر بر گردشگری پایدار جمع‌آوری شود. با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی شهرستان سرخس، شاخص‌های عمومی گردشگری پایدار با شرایط خاص این منطقه تطبیق داده شد. شهرستان سرخس به دلیل موقعیت جغرافیایی خود و وجود جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، نیازمند رویکردهای خاصی در توسعه پایدار گردشگری است. بنابراین، برخی از شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها براساس شرایط محلی و نیازهای منطقه تعیین و بومی‌سازی شدند. پس از شناسایی اولیه شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها، از روش دلفی برای تایید و پالایش آنها استفاده شد. در این مرحله، شاخص‌ها به گروهی از کارشناسان و متخصصان ارسال شد و نظرات آنها دریافت گردید. با تکرار این فرآیند، شاخص‌های نهایی با نظر اکثریت کارشناسان تایید شدند و شاخص‌هایی که اهمیت کمتری داشتند یا به توسعه پایدار کمک نمی‌کردند، حذف شدند.

شاخص‌ها و زیرشاخص‌های نهایی به پنج بُعد زیست‌محیطی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی دسته‌بندی شدند. این طبقه‌بندی کمک می‌کند تا شاخص‌ها به صورت ساختاریافته و در قالبی منظم ارایه شوند و تحلیل تاثیرات هر بُعد بر گردشگری پایدار آسان‌تر گردد. پس از جمع‌آوری و دسته‌بندی شاخص‌ها، لیست نهایی با توجه به نظرات نهایی متخصصان و مطالعه موردی شهرستان سرخس بازبینی شد. شاخص‌ها به گونه‌ای تنظیم شدند که قابلیت اندازه‌گیری و استفاده در مدل‌های پژوهشی را داشته باشند. این شاخص‌ها در پرسش‌نامه نهایی مورد استفاده قرار گرفتند تا داده‌های لازم برای پژوهش جمع‌آوری شود. با این رویکرد چندمرحله‌ای، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های نهایی انتخاب و تدوین شدند تا به طور دقیق و جامع عوامل موثر بر توسعه گردشگری پایدار در شهرستان سرخس را منعکس کنند.

پرسش‌نامه براساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) تنظیم شد. برای اطمینان از روایی پرسش‌نامه، از نظر متخصصان حوزه گردشگری و استادان دانشگاه بهره گرفته شده و پایایی پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی مطلوب است.

داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS 25 و آزمون‌های آماری مناسب تجزیه و تحلیل شدند. از آزمون تی مستقل برای مقایسه نظرات دو گروه (کارشناسان و ساکنین محلی) و آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه میانگین نظرات گروه‌های مختلف استفاده شد. همچنین، از تحلیل رگرسیون برای شناسایی شاخص‌های پیش‌بینی‌کننده توسعه گردشگری پایدار در شهرستان سرخس استفاده شد.

یافته‌ها

شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مرتبط با توسعه گردشگری پایدار در پنج بُعد زیست‌محیطی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و مدیریتی استخراج شدند (جدول ۱).

نتایج آزمون تی مستقل برای سنجش تفاوت نظرات کارشناسی و ساکنین محلی در مورد شاخص‌های زیست‌محیطی شهر سرخس حاکی از این بود که نظرات دو گروه مورد بررسی در تمامی زیرشاخص‌ها دارای تفاوت معنی‌دار است. در این تحلیل، کارشناسان بیشتر به شاخص‌های «حفاظت از منابع طبیعی»، «کیفیت آب»، «حفاظت از جنگل‌ها و مراتع» و «کاهش زباله‌ها» توجه داشتند. این شاخص‌ها در میان شاخص‌های زیست‌محیطی از نظر کارشناسان بیشترین اهمیت را داشتند. از سوی دیگر، ساکنین محلی بیشترین توجه را به «کیفیت هوا» و «استفاده از وسایل نقلیه پاک» داشتند. در مقابل، «حفظ تنوع زیستی» و «مدیریت پسماند» در میان شاخص‌هایی بودند که در مقایسه با سایرین کمترین اهمیت را از دید ساکنین محلی داشتند. به طور کلی، کارشناسان به مسایل محیط زیستی گسترده‌تری مانند حفاظت از منابع طبیعی و مدیریت پسماند توجه بیشتری داشتند، در حالی که ساکنین محلی بیشتر به موضوعات فوری و ملموس‌تر مانند کیفیت هوا و وسایل نقلیه پاک اهمیت می‌دادند.

جدول ۱) شاخص‌ها و زیرشاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار شهرستان سرخس

بُعد	شاخص‌ها	زیرشاخص‌ها
زیست‌محیطی	حفاظت از منابع طبیعی	کیفیت آب، حفاظت از جنگل‌ها و مراتع، حفظ تنوع زیستی
	مدیریت پسماند	کاهش زباله‌ها، استفاده از روش‌های بازیافت، مدیریت پسماندهای گردشگری
	کیفیت هوا	کاهش آلودگی هوا، استفاده از وسایل نقلیه پاک در گردشگری
اقتصادی	ایجاد اشتغال	افزایش اشتغال در حوزه گردشگری، پایداری مشاغل محلی
	رشد درآمد	درآمدزایی از طریق گردشگری، توزیع عادلانه درآمد میان ساکنان
	سرمایه‌گذاری در گردشگری	جذب سرمایه‌گذاران، بهبود زیرساخت‌های گردشگری
فرهنگی	حفظ و ترویج فرهنگ بومی	حفظ هنرهای محلی، زبان و رسوم بومی
	ارتقای هویت فرهنگی	افزایش آگاهی گردشگران از فرهنگ محلی، حمایت از آداب و سنن منطقه
	پذیرش فرهنگی گردشگران	پذیرش و تعامل مثبت جامعه میزبان با گردشگران
اجتماعی	بهبود کیفیت زندگی محلی	دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی، بهبود امکانات حمل و نقل
	کاهش تضادهای اجتماعی	کاهش تضادهای فرهنگی میان گردشگران و جامعه محلی، ارتقای همزیستی مسالمت‌آمیز
	ایجاد حس مشارکت	مشارکت ساکنین در تصمیم‌گیری‌های مربوط به گردشگری، افزایش آگاهی اجتماعی
مدیریتی	برنامه‌ریزی پایدار گردشگری	توسعه طرح‌های بلندمدت، مدیریت منابع طبیعی
	حمایت دولتی و سیاست‌گذاری	قوانین و مقررات حمایت از گردشگری پایدار، تخصیص بودجه دولتی
	بهبود زیرساخت‌های گردشگری	امکانات رفاهی و بهداشتی برای گردشگران

با توجه به نتایج آزمون تی مستقل، درک تفاوت‌های دیدگاه کارشناسان و ساکنین محلی در مورد شاخص‌های اقتصادی موثر بر توسعه گردشگری شهرستان سرخس به‌وضوح نشان‌دهنده تفاوت در اولویت‌ها و نگرش‌های هر گروه بود.

کارشناسان به طور کلی به شاخص‌هایی که به توسعه پایدار، رشد اقتصادی و اشتغال در بلندمدت مربوط می‌شود، اهمیت بیشتری می‌دادند. در این راستا، «ایجاد اشتغال» (t=۱۰/۵) و «پایداری مشاغل محلی» (t=٥٦/٤) برای کارشناسان از اهمیت بالاتری برخوردار بود. همچنین «رشد درآمد» و «سرمایه‌گذاری در گردشگری» برای کارشناسان دارای اهمیت ویژه‌ای بود. این موضوعات به توسعه زیرساخت‌های گردشگری و رونق اقتصادی در بلندمدت مرتبط است که برای توسعه پایدار ضروری هستند.

در مقابل، ساکنین محلی به موضوعاتی که به طور مستقیم و روزمره بر زندگی آنها تاثیر دارد، بیشتر توجه می‌کردند. به عنوان مثال، «توزیع عادلانه درآمد» (میانگین ٤/١) برای ساکنین محلی دارای اهمیت بیشتری بود. همچنین، از دیدگاه ساکنین، موضوعاتی چون «پایداری مشاغل محلی» اهمیت بالاتری داشت چرا که به طور مستقیم در ایجاد شرایط معیشتی بهتر برای آنها تاثیر می‌گذارد.

در بیشتر شاخص‌های اجتمای فرهنگی، تفاوت‌های معناداری بین نظرات کارشناسان و ساکنین محلی وجود داشت، به‌ویژه در شاخص‌هایی که به حفظ و ترویج فرهنگ و هویت بومی مربوط می‌شوند. در مجموع، کارشناسان بیشتر بر حفظ و ترویج فرهنگ بومی و ارتقای هویت فرهنگی تاکید داشتند، در حالی که ساکنین محلی به مسایل کاربردی‌تر مانند بهبود کیفیت زندگی، خدمات بهداشتی، و حمل و نقل توجه بیشتری داشتند.

اما در شاخص‌هایی مانند «حمایت از آداب و سنن منطقه»، «بهبود کیفیت زندگی محلی»، «دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی»، و «بهبود امکانات حمل و نقل»، تفاوت‌ها در سطح معنی‌داری کمی ضعیف‌تر بوده و برخی از آنها در آستانه معنی‌داری قرار دارند. به‌ویژه، در «حمایت از آداب و سنن منطقه» p-value=۰/۰۰۹ که تفاوت‌ها در این شاخص به حدی نبود که بتوان آن را معنادار دانست. عدم تفاوت معنی‌دار در این زیرشاخص‌ها حاکی از آن بود که هر دو گروه در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی همچون حمایت از آداب و سنن، بهبود کیفیت زندگی، دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی، و بهبود حمل و نقل، دیدگاه‌های مشابهی دارند. تفاوت‌ها در این زمینه‌ها بیشتر به دلیل اولویت‌های شخصی و نیازهای فوری ساکنین محلی در مقابل نگرش‌های کلان‌تری بود که کارشناسان ممکن است نسبت به این موضوعات داشته باشند.

در شاخص‌های مدیریتی، تفاوت‌های معناداری میان نظرات کارشناسان و ساکنین محلی وجود داشت که می‌تواند به تفاوت‌های اساسی در اولویت‌ها و نیازهای هر گروه اشاره داشته باشد.

یکی از بزرگ‌ترین تفاوت‌ها در شاخص برنامه‌ریزی پایدار گردشگری مشاهده شد. کارشناسان به این موضوع توجه زیادی داشتند (میانگین ٤/٦)، در حالی که ساکنین محلی توجه کمتری به آن نشان دادند (میانگین ۳/۹۹). این تفاوت معنادار نشان‌دهنده تمایل کارشناسان به توسعه برنامه‌های بلندمدت و پایدار برای گردشگری بود. این تفاوت به‌ویژه در مدیریت منابع طبیعی نیز مشهود بود، جایی که کارشناسان (میانگین ٦/١٢) توجه بیشتری به حفظ و مدیریت منابع طبیعی داشتند، در حالی که ساکنین محلی (میانگین ٥/٠٩) ممکن است اولویت کمتری به این موضوع دهند. در بهبود زیرساخت‌های گردشگری نیز تفاوت معناداری بین دو گروه وجود دارد، به طوری که کارشناسان (میانگین ٥/٨١) به طور واضح بیشتری نسبت به ساکنین محلی (میانگین ٤/١٠) به این موضوع اهمیت دادند. در شاخص امکانات رفاهی گردشگری، کارشناسان (میانگین ٥/١٢) نیز بیشتر از ساکنین محلی (میانگین ۳/۸٥) به این موضوع توجه داشتند.

از سوی دیگر، در برخی شاخص‌ها تفاوت‌ها معنادار نبود. برای مثال، در تخصیص بودجه دولتی، تفاوت میان کارشناسان (میانگین ٥/٣١) و ساکنین محلی (میانگین ٦/٠٢) به اندازه‌ای نبود که در آن تفاوت

معنی‌داری وجود داشته باشد. همچنین، در حمایت دولتی و سیاست‌گذاری، نیز تفاوت‌های معناداری میان دو گروه مشاهده نشد، اگرچه کارشناسان به طور کمّی بیشتر از ساکنین محلی به این موضوع اهمیت داده بودند (جدول ۲).

جدول ۲) تفاوت نظرات کارشناسان و ساکنین محلی نسبت به شاخص‌ها و زیرشاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری شهرستان سرخس با استفاده از آزمون تی مستقل

زیرشاخص‌ها	میانگین (انحراف‌معیار) کارشناسان	میانگین (انحراف‌معیار) ساکنین محلی	t	سطح معنی‌داری
شاخص زیست‌محیطی				
حفاظت از منابع طبیعی	٤/٥ (٠/٦)	٣/٩ (٠/٧)	٣/٧٢	٠/٠٠١
کیفیت آب	٤/٤ (٠/٥)	٣/٨ (٠/٨)	٣/١٥	٠/٠٠٢
حفاظت از جنگل‌ها و مراتع	٤/٣ (٠/٦)	٣/٧ (٠/٧)	٢/٩٨	٠/٠٠٤
حفظ تنوع زیستی	٤/٢ (٠/٦)	٤/٢ (٠/٥)	٢/٦٣	٠/٠٠٢
مدیریت پسماند	٤/١ (٠/٥)	٣/٦ (٠/٧)	٣/١٠	٠/٠٠٣
کاهش زباله‌ها	٣/٨ (٠/٤٩)	٣/٤ (٠/٦٩)	٣/٤٢	٠/٠٠١
استفاده از روش‌های بازیافت	٤/٤ (٠/٦١)	٣/٣ (٠/٦)	٢/٩٩	٠/٠٠١
کیفیت هوا	٣/٩ (٠/٣)	٤/٠ (٠/٥)	٤/١	٠/٠٠١
کاهش آلودگی هوا	٤/٥ (٠/٦)	٣/٨ (٠/٦)	٣/٣٣	٠/٠٠٢
استفاده از وسایل نقلیه پاک	٤/١ (٠/٥٩)	٣/٦ (٠/٥١)	٥/٢٩	٠/٠٠٣
شاخص اقتصادی				
ایجاد اشتغال	٤/٣ (٠/٥)	٣/٩ (٠/٧)	٥/١٠	٠/٠٠٣
پایداری مشاغل محلی	٤/٢ (٠/٥)	٣/١٢ (٠/٦٤)	٤/٥٦	٠/٠٠٢
رشد درآمد	٤/١ (٠/٧١)	٣/٢١ (٠/٨٨)	٦/١٣	٠/٠٠٢
توزیع عادلانه درآمد	٣/٩٩ (٠/٦٩)	٤/١ (٠/٥٨)	٣/٨	٠/٠٠٣
سرمایه‌گذاری در گردشگری	٣/٨٧ (٠/٦٨)	٢/٨ (٠/٦١)	٤/٢	٠/٠٠٤
بهبود زیرساخت‌های گردشگری	٣/٣١ (٠/٥٨)	٣/١ (٠/٥٨)	٦/٢	٠/٠٠١
شاخص اجتماعی فرهنگی				
حفظ و ترویج فرهنگ بومی	٤/٧ (٤/٥١)	٤/١٩ (٤/٠٢)	٦/١	٠/٠٩
حفظ هنرهای محلی	٤/٦٠ (٤/٦٢)	٤/٣٧ (٤/١)	٥/١	٠/٠٨
زبان و رسوم بومی	٣/٨ (٣/١٢)	٤/١ (٤/١١)	٥/٦	٠/٠٠١
ارتقای هویت فرهنگی	٣/٦ (٤/٣٣)	٣/٣٠ (٤/١٢)	٤/٥	٠/٠٠٢
افزایش آگاهی گردشگران از فرهنگ محلی	٤/٠ (٣/٩٢)	٣/٢٠ (٤/١٣)	٤/٠١	٠/٠٠٢
حمایت از آداب و سنن منطقه	٣/١٠ (٥/١٢)	٣/٩٠ (٤/٥٧)	٦/١٢	٠/٠٩
بهبود کیفیت زندگی محلی	٤/١٢ (٦/١٣)	٤/١٠ (٥/٢١)	٥/٣٧	٠/٠٧
دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی	٤/٢٦ (٥/٨٨)	٤/٣٣ (٤/٧٧)	٤/٦٩	٠/٠٦
بهبود امکانات حمل و نقل	٤/٠١ (٤/٧٥)	٤/٢١ (٣/٩٢)	٤/٧٨	٠/٠٦
شاخص‌های مدیریتی				
برنامه‌ریزی پایدار گردشگری	٥/٠ (٤/٦)	٢/٩٩ (٣/٠٩)	٦/٨٥	٠/٠٠٤
توسعه طرح‌های بلندمدت	٤/٨٩ (٦/٢١)	٢/١١ (٤/٤٤)	٥/٢٣	٠/٠٠٣
مدیریت منابع طبیعی	٤/٧٧ (٦/١٢)	٣/٠٣ (٥/٠٩)	٦/٠٢	٠/٠٠٢
حمایت دولتی و سیاست‌گذاری	٤/١١ (٥/١١)	٤/٠١ (٦/٠٠)	٤/١٣	٠/٠٠٩
قوانین و مقررات حمایت از گردشگری پایدار	٤/١١ (٤/٢٧)	٢/٩ (٣/٧٧)	٤/٣٨	٠/٠٠٢
تخصیص بودجه دولتی	٣/٧٧ (٥/٣١)	٣/٦٦ (٦/٠٢)	٥/٦٢	٠/٠٠٩
بهبود زیرساخت‌های گردشگری	٤/٣١ (٥/٨١)	٣/٩ (٤/١٠)	٤/٦٦	٠/٠٠١
امکانات رفاهی گردشگری	٤/٦٦ (٦/١٢)	٣/٨ (٥/١٠)	٥/٣٩	٠/٠٠١

بحث

بررسی‌ها در سرخس نشان‌دهنده تفاوت قابل توجه در دیدگاه‌های کارشناسان و ساکنان محلی در خصوص شاخص‌های زیست‌محیطی بود. کارشناسان به زیرشاخص‌های مربوط به حفاظت از منابع طبیعی، مدیریت پسماند و کیفیت هوا امتیازات بالاتری دادند که نشان‌دهنده آگاهی بالای آنها از نقش حیاتی پایداری زیست‌محیطی در توسعه گردشگری پایدار بود. این امر در تضاد با ساکنان محلی است که ممکن است منافع اقتصادی فوری را بر ملاحظات زیست‌محیطی بلندمدت ترجیح دهند.

این یافته با مطالعاتی نظیر پژوهش انجام‌شده در ساری همسو است؛ جایی که پژوهشگران دریافته‌اند برداشت‌های محلی غالباً پایداری زیست‌محیطی را در مقایسه با ثبات اقتصادی کم‌اهمیت‌تر می‌دانند. این مطالعه شاخص‌های پایداری زیست‌محیطی را ضعیف شناسایی کرده و امتیازاتی در بازه ۸ تا ۱۴ نشان داده است که نیاز فوری به بهبود شیوه‌های زیست‌محیطی در توسعه گردشگری را نشان می‌دهد [Pour Ahmad *et al.*, 2016]. این تفاوت‌ها بر ضرورت برنامه‌های آموزشی برای کاهش فاصله آگاهی میان کارشناسان و جوامع محلی تاکید دارد. شاخص‌های زیست‌محیطی برای ارزیابی پایداری فعالیت‌های گردشگری حیاتی هستند. طبق گزارش سازمان جهانی گردشگری (UNWTO)، این شاخص‌ها به سنجش تاثیرات مثبت و منفی گردشگری بر ابعاد اجتماعی و زیست‌محیطی کمک می‌کنند.

در سرخس، افزایش آگاهی ساکنان محلی نسبت به اهمیت شاخص‌های زیست محیطی می‌تواند به همسویی بیشتر بین توصیه‌های کارشناسان و شیوه‌های جامعه منجر شود. در بررسی سایر مطالعات موردی، نظیر مواردی که در مراکز اکوتوریسم انجام شده، مشخص می‌شود که طرح‌های موفق توسعه گردشگری پایدار اغلب از یک رویکرد مشارکتی میان تمامی ذی‌نفعان ناشی می‌شوند. به عنوان مثال، یک مطالعه در مدیریت اکوتوریسم بر مشارکت جامعه در فرآیند تصمیم‌گیری تاکید دارد تا اطمینان حاصل شود که منافع اقتصادی و حفاظت از محیط زیست هر دو در اولویت قرار می‌گیرند [Matarazzo *et al.*, 2022]. این موضوع به‌ویژه برای سرخس مهم است، جایی که تقویت مشارکت جامعه می‌تواند حمایت محلی از شیوه‌های پایدار را افزایش دهد.

علاوه بر این، یافته‌های این پژوهش، روندهای کلی‌تری را در مناطق مختلف نشان داد، جایی که توسعه گردشگری به دلیل توجه ناکافی به شاخص‌های پایداری، به تخریب محیط زیست منجر شده است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که بدون چارچوب‌های مدیریتی موثر و بهره‌گیری از این شاخص‌ها، مناطق ممکن است جاذبه‌های طبیعی خود، که برای جذب گردشگران حیاتی است، از دست دهند و در نهایت، قابلیت اقتصادی خود را به خطر بیندازند.

در این مطالعه، امتیاز بالای اختصاص‌یافته به سرمایه‌گذاری در گردشگری نشان‌دهنده درک عمیق کارشناسان بود که زیرساخت‌های قوی، اساس گردشگری پایدار را تشکیل می‌دهند. همان‌طور که در

مطالعات مختلف از جمله پژوهش‌های مرتبط با پارک‌های ملّی آمده است، زیرساخت‌های کارآمد نه‌تنها گردشگران را جذب می‌کند بلکه تجربه آنان را نیز بهبود می‌بخشد. به عنوان مثال، *کروزر* و همکاران [Krozer *et al.*, 2007] نشان داده‌اند که زیرساخت‌های توسعه‌یافته منجر به افزایش تعداد بازدیدکنندگان و هزینه‌های آنها می‌شود که به نوبه خود درآمد قابل توجهی را برای اقتصاد محلی ایجاد می‌کند. در سرخس، بهبود زیرساخت‌های گردشگری می‌تواند دسترسی بهتر به جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی را فراهم کند و از این رو رشد اقتصادی را تقویت کند.

علاوه بر این، اهمیت توسعه زیرساخت‌ها در مطالعات مناطق دیگر نظیر ساری نیز بازتاب یافته است، جایی که زیرساخت‌های ناکافی به عنوان مانعی برای رشد گردشگری پایدار شناسایی شده است. مطالعه ساری نشان می‌دهد که بدون سرمایه‌گذاری کافی در تسهیلاتی مانند جاده‌ها و اماکن اقامتی، مناطق نمی‌توانند به طور کامل از پتانسیل گردشگری خود بهره‌مند شوند [Pour Ahmad *et al.*, 2016]. این مقایسه نشان می‌دهد که سرخس باید بهبود زیرساخت‌ها را در اولویت قرار دهد تا با مدل‌های موفقی که در سایر مناطق مشاهده می‌شود، همسو شود.

یافته‌ها در سرخس همچنین نشان‌دهنده اهمیت روزافزون تولید درآمد از طریق گردشگری و توزیع عادلانه این درآمد در میان ساکنان محلی بود. کارشناسان تاکید می‌کنند که گردشگری نباید صرفاً به عنوان یک مکانیزم درآمدزا عمل کند، بلکه باید اطمینان حاصل شود که منافع آن به طور عادلانه در جامعه تقسیم شود. این دیدگاه با بهترین شیوه‌های جهانی در گردشگری پایدار همخوانی دارد که منافع اقتصادی فراگیر را به عنوان یک اصل اساسی ترویج می‌کند. مطالعات انجام‌شده در مناطق مختلف در حال توسعه نشان می‌دهد که توزیع عادلانه درآمد باعث حمایت جامعه از طرح‌های گردشگری شده و به نتایج پایدارتری منجر می‌شود. به عنوان مثال، مدل‌های موفق گردشگری در کشورهایی مانند آفریقای جنوبی نشان داده‌اند که وقتی جوامع محلی به طور مستقیم از درآمدهای گردشگری بهره‌مند می‌شوند، احتمال بیشتری دارد که در فعالیت‌های حفاظتی و شیوه‌های پایدار مشارکت کنند. این موضوع نشان می‌دهد که سرخس می‌تواند از اجرای سیاست‌هایی که اطمینان حاصل می‌کند ساکنان محلی سهم عادلانه‌ای از درآمدهای حاصل از گردشگری دریافت می‌کنند، بهره‌مند شود [Dorcas, 2008].

در حالی که شاخص‌های شناسایی‌شده در سرخس به روندهای مثبتی اشاره داشتند، چالش‌هایی نیز وجود داشت. وابستگی به سرمایه‌گذاری‌های خارجی گاه می‌تواند به ایجاد تعارض در استفاده از منابع و اولویت‌های مدیریتی منجر شود. همان‌طور که در مطالعات جهانی در خصوص اثرات گردشگری مطرح شده، توسعه بدون کنترل می‌تواند به تخریب محیط زیست و نابرابری‌های اجتماعی منجر شود، اگر به‌دقت مدیریت نشود. بنابراین، برای سرخس ضروری است که رویکردی متعادل را در نظر گیرد که هم رشد اقتصادی و هم پایداری زیست‌محیطی را مورد توجه قرار دهد.

علاوه بر این، نیاز به گفت‌وگوی مستمر بین کارشناسان، سرمایه‌گذاران و جوامع محلی نباید نادیده گرفته شود. ارتباط موثر می‌تواند به همسوکردن منافع و ایجاد یک چشم‌انداز مشترک برای توسعه گردشگری پایدار کمک کند.

تحلیل یافته‌های مدیریتی نشان داد که برنامه‌ریزی پایدار گردشگری، حمایت دولت و سیاست‌گذاری، و بهبود زیرساخت‌های گردشگری از اهمیت ویژه‌ای برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در شهرستان سرخس برخوردارند. این بحث به مقایسه نتایج به‌دست‌آمده از شهرستان سرخس با ادبیات موجود در این زمینه می‌پردازد.

مطالعات مختلف، مانند پژوهش‌هایی که در مناطق گردشگری دیگر انجام شده، نیز بر اهمیت برنامه‌ریزی موثر تاکید کرده‌اند. عدم وجود برنامه‌ریزی ساختاریافته منجر به چالش‌هایی در تعادل بین رشد اقتصادی و حفاظت از محیط زیست می‌شود. بنابراین، نتایج شهرستان سرخس تاکید کرد که برنامه‌ریزی موثر نه‌تنها به مدیریت منابع کمک می‌کند بلکه اطمینان حاصل می‌کند که توسعه گردشگری با نیازهای جامعه محلی همسو باشد [Pour Ahmad *et al.*, 2016].

مطالعات متعددی نشان داده‌اند که حمایت دولت نقش کلیدی در ترویج گردشگری پایدار دارد. به عنوان مثال، یک مطالعه در اندونزی نشان داده است که حمایت قوی دولت با موفقیت‌های قابل توجهی در ابتکارات گردشگری پایدار همبستگی دارد [Hendrati *et al.*, 2024]. این مقایسه نشان می‌دهد که شهرستان سرخس باید بر روی ایجاد سیاست‌های جامع و همکاری با ذی‌نفعان محلی تمرکز کند تا از مزایای اقتصادی گردشگری بهره‌مند شود. یکی از موضوعات برجسته در مطالعات متعدد، اثربخشی مشارکت‌های عمومی-خصوصی در توسعه گردشگری پایدار است. مطالعه *جورانامی* [Juniarmi, 2024] نشان می‌دهد که این مشارکت‌ها می‌توانند رشد اقتصادی محلی را تقویت کرده و در عین حال حفاظت از محیط زیست و مشارکت جامعه را تضمین کنند. این مطالعه بیان می‌کند که مشارکت‌های موفق غالباً شامل چارچوب‌های نظارتی شفاف و مشوق‌هایی برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است که برای دستیابی به اهداف پایداری ضروری هستند.

مطالعات جهانی نیز بر اهمیت سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها تاکید دارند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مناطق با زیرساخت‌های خوب توسعه‌یافته، جذب بیشتری از گردشگران دارند و تجربه بازدیدکنندگان را بهبود می‌بخشند [González-García *et al.*, 2022]. بنابراین، شهرستان سرخس باید بر روی سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها تمرکز کند تا بتواند از ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی خود بهره ببرد.

با وجود روندهای مثبت شناسایی‌شده، چالش‌هایی نیز وجود دارد. وابستگی به سرمایه‌گذاری خارجی ممکن است منجر به تضادهایی در استفاده از منابع شود. مطالعات مقایسه‌ای نشان می‌دهند که مناطق باید دستورالعمل‌ها و چارچوب‌های روشنی را برای اطمینان

از پیروی از شیوه‌های پایدار ایجاد کنند [Mowforth & Munt, 2015]. مطالعه‌ای توسط *فادحیله* [Fadhile, 2024] نیز این دیدگاه را تقویت می‌کند و نشان می‌دهد که زیرساخت‌های گردشگری به طور قابل توجهی به رشد اقتصادی محلی از طریق ایجاد اشتغال و حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط کمک می‌کند. ادغام شیوه‌های دوست‌دار محیط زیست در این پروژه‌های زیرساختی به عنوان عاملی حیاتی برای ترویج پایداری در عین بهبود تجربه بازدیدکنندگان برجسته شده است.

برای مقابله با این چالش‌ها، چندین پیشنهاد مطرح می‌شود:

- تقویت حکمرانی مشارکتی: ایجاد مدل‌های حکمرانی مشارکتی با همکاری ذی‌نفعان مختلف می‌تواند فرآیندهای تصمیم‌گیری را تقویت کند.
- اجرای برنامه‌های آموزشی: افزایش آگاهی درباره شیوه‌های پایدار میان جوامع محلی می‌تواند مشارکت بیشتری را ایجاد کند.
- سیستم‌های نظارت و ارزیابی: ایجاد سیستم‌های نظارتی قوی برای ارزیابی تاثیرات گردشگری بر منابع محلی کمک خواهد کرد تا نیازهای بهبود شناسایی شوند.

نتیجه‌گیری

توسعه گردشگری پایدار در شهرستان سرخس بیش از همه تحت تاثیر شاخص‌های مدیریتی، به‌ویژه برنامه‌ریزی پایدار و حمایت دولت قرار دارد. همچنین، حفاظت از منابع طبیعی و تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق گردشگری پایدار دارند.

تشکر و قدردانی: موردی وجود ندارد.

تاییدیه اخلاقی: موردی وجود ندارد.

تعارض منافع: این مقاله برگرفته از رساله نویسنده اول است.

سهم نویسندگان: محمد گل محمدی (نویسنده اول)، نگارنده مقدمه/روش‌شناس/نگارنده بحث (٤٠٪)؛ زینب کرکه آبادی (نویسنده دوم)، نگارنده بحث/روش‌شناس (٣٠٪)؛ سعید کامیابی (نویسنده سوم)، نگارنده مقدمه/نگارنده بحث (٣٠٪)

منابع مالی: موردی وجود ندارد.

منابع

- Aitieva D, Kim S, Kudaibergenov M (2022). Destination image of Kyrgyzstan: A content analysis of travel blogs. Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism. 23(5):1245-1275.
- Asgari H, Mohamadi A, Reiazi B, Bishmi B (2022). Increasing environmental resilience through codification of cultural-sotial tourism strategies, to obtain urban sustainable development (case study of Tehran District 22). Sustainability, Development and Environment. 3(2):47-66. [Persian]
- Badkoo B, Siani MG, Jalalvandi F (2021). Investigating the management performance of tourism complexes with an emphasis on social-cultural components (case study: Kermanshah tourism complex). Environmental Research and Technology. 6(10):59-71. [Persian]
- Buhalis D, Leung XY, Fan D, Darcy S, Chen G, Xu F, et al (2023). Tourism 2030 and the contribution to the sustainable development goals: The tourism review viewpoint. Tourism Review. 78(2):293-313.
- Butler RW (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources, Canadian Geographies. 24(1):5-12.
- Dorcas A (2008). Tourism as a means of income generation for developing countries: Focus on Nigeria. Proceedings of the 2nd International Conference on Built Environment in Developing Countries. Akure: ICBEDC.
- Fadhile N (2024). Tourism infrastructure development and its impact on local economic growth: A review from a sustainable development perspective. Journal of Tourisma. 1(1).
- Fanell D, Butle R (2003). A human ecological approach to tourism interactions. International Journal of Tourism Research. 5(3):197-210.
- Farhadikhah H, Ziari K, Zanganeh Shahraki S, Rezaei N (2022). Analyzing the competitiveness of Iranian metropolises from the point of view of urban tourism, emphasizing the situation of Tehran metropolis. Urban Economics. 7(1):1-18. [Persian]
- Fekrizad N, Vosoughi L (2016). Prioritization of appropriate areas for developing ecotourism in Talesh County, Using GIS & AHP. Spatial Planning. 6(4):101-124. [Persian]
- Gholami H, Sadat Kasaee E (2021). A criminological approach to the challenges of the neoliberal political-economic system with a look at the coronavirus conditions. Journal of Criminal Law & Criminology. 9(17):127-151. [Persian]
- González-García RJ, Mártínez-Rico G, Bañuls-Lapuerta F, Calabuig F (2022). Residents' perception of the impact of sports tourism on sustainable social development. Sustainability. 14(3):1232.
- Haghighi Kafash M, Hamidi Beinabaj M, Karimi Alavijeh M, Khalil Nezhad S (2019). Explaining the pattern and presenting strategic branding challenges in saffron industry. Iranian Academy of Management Science. 14(55):75-106. [Persian]
- Hendrati IM, Kusumawardhani NI, Asmara K (2024). Strategy for developing planning for post-Covid-19 SME economic recovery: Evidence from Indonesia. Calitatea. 25(199):94-107.
- Imani B, Madani J, Bagher Mehdizadeh M (2024). Identifying and explaining the driving and inhibiting factors in development of rural tourism from the experts' point of View. Journal of Tourism & Development. 12(4):209-235. [Persian]
- Juniarmi I (2024). Public-private partnerships in sustainable tourism development: A review of best practices policy implications. Journal of Tourisma. 1(1):1-8.
- Khajehnabi F, Zand Moghadam MR, Korkeh Abdi Z (2021). Analysis of social, cultural, economic, environmental and institutional structures in the growth and development of urban tourism, case study: Galugah City. Urban Ecology Researches. 11(21):13-28. [Persian]
- Krozer Y, Lordkipanidze M, Bijma T, Van Den Akker F (2007). Income generation from tourism in National Parks: European experience. Sustainable Development and Planning. 102(2).
- Lotfi Khachaki T, Akbari H, Kermani M, Imani Jajarmi H (2022). Survival strategies of poor people in Mashhad City. Journal of Applied Sociology. 33(1):133-158. [Persian]

- Sangnian M, Mahboubi MR, Abedi Sarvestani A, Avarand A (2021). relationship between environmental values, attitudes and ethics with environmental behaviors of ranchers' members of rangeland cooperatives in gonbad kavous county. Cooperation and Agriculture. 10(38):240-267. [Persian]
- Taheri M, Kazemi M, Heydari Darani Z (2021). Three plausible stories of the future of Isfahan; Urban foresight with a scenario approach. Spatial Planning. 10(3):1-22. [Persian]
- Tahiri A, Kovaci I (2017). The theory of sustainable tourism development. Academic Journal of Business. 3(1):343-349.
- Zaheri H, Rezvani M (2022). Environmental impact assessment of Chitgar park for central astronomy using AHP Method. Human & Environment. 20(2):145-155. [Persian]
- Ziaeeian M, Asadi Ardakani F (2021). A framework for leveling good governance factors in the sustainable development of tourism destinations (case study: Maybod City). Spatial Planning. 11(1):1-26. [Persian]
- Matarazzo A, Antonio Z, Sergio A (2022). Environmental sustainability indicators applied to tourism sector in Sicily. Biomedical Research & Environmental Science. 3(4):465-472.
- Mohammadi Najafabadi A, Etebarian Khorasgani A, Ebrahimzadeh Dastjerdi R (2021). Identifying and prioritizing solutions for the development of human resources in the tourism industry of Isfahan province. Spatial Planning. 11(2):1-24. [Persian]
- Mowforth M, Munt I (2015). Tourism and sustainability: Development, globalisation and new tourism in the third world. London: Routledge.
- Pour Ahmad A, Hoseini M, Safdari Molan A (2016). Evaluation of sustainable tourism development indicators on host communities case study: Sari. Geographical Planning of Space. 6(21):160-172. [Persian]
- Ratnasari RT, Gunawan S, Pitchay AA, Mohd Salleh MC (2022). Sustainable medical tourism: Investigating health-care travel in Indonesia and Malaysia. International Journal of Healthcare Management. 15(3):220-229.